

המקום המעולה ביותר לחיות ולהיקבר בו

החדרית' על מימונה, אשת הנביא מוחמד שאמרה לנביא כי נדרה נדר שאם אללה ייתן בידו את מכה תלך היא ותעלה לרגל להתפלל בירושלים

שועי רוז

ולאזכור מסגד אלאקצא (סורה 17, פסוקים 8-2) אינם מותירים ספק ברבר הבנת המסע הלילי כחיוון שבתוכו העלייה השמימית מתבצעת מתוך שימת דגש על קדושת ירושלים ובקונטקסט של חורבנם הכי פול של מקדשי בני ישראל. כך שגם אם מדובר במסגד שמימי הריהו בכחינת "ירושלים של מעלה", שגם במקורות אגדה יהודיים קשורה בטבורה בירושלים של מטה.

רובין בווריא אינו ראשון החוקרים העוסק בקדושת ירושלים, כיפת הסלע וארץ ישראל במקורות האסלאם. ייחודו של ספרו של רובין בכך שהוא מרחיב מאוד את יריעת המחקר הקיימת הן בהגדילו מאוד את מארג המקורות העוסקים בקדושתה של ירושלים באסלאם הקדום והן אשר להרחבות מהותיות של תחולת הקדושה ומקורותיה לערים נוספות ולחבלי ארץ נוספים, ובהם רמלה, אשקלון והערה (אלסטרדה). הוא גם דן בתפישה אסלאמית מקבילה לזאת היהודית לפיה בית אלמקדס (במובן הארץ כולה) הוא המקום המעולה ביותר לחיות ולהיקבר בו וכאן תר כינוס (חשר) אחר תחיית המתים לעתיד לבוא. בית אלמקדס נתפש ללא ספק כ-Axis Mundi, כך שעתיד ביום הדין "הבית הקדוש" (אבן הכעבה והמסגד הקדוש) לעלות (יורד) ממכה לירושלים.

במאמרה "לאופיה של התרבות הערבית" יהודית" קבעה חוקרת האסלאם חוה לצרוס" יפה כי יש להבחין בין שתי תקופות בהתהוות היחסים בין היהדות והאסלאם: הראשונה בין המאות השביעית והשמינית, שבה היתה שמור רה ליהדות "בין שאר דתות ותרבויות, השפעה מכרעת על עיצוב פני האסלאם הצעיר", והשנייה ביחוד מאמצע המאה התשיעית ואילך, אז חזר האסלאם והשפיע "השפעה עצומה" על התרבות היהודית. לפיכך, נקודת הביקורת היחסית שאוכל להשמיע על ספרו של רובין יוצאת מתוך החלוקה שהציעה לצרוס"יפה. רובין, רובו ככולו, בוחן בעמקנות את שארית לתחלולן של מסורות יהודיות אל האסלאם הצעיר ומבקש אחר מקורות מקראיים ומרד" שי אגדה שלאורם אפשר להבין את מסורות הקדושה הרבות שייחסו המוסלמים לארץ ישראל. השאלה שנותרה בי בתום הקריאה היא אם ועד כמה היהודי תפישות דתיות מיתיות שועגנו באסלאם על קדושת ארץ ישראל כחוויה בכתבים או בריטואלים יהודיים, שכן, כפי שמראה ספרו של רובין, מדובר בענף פורה להפליא של מסורות ובתר-מסורות שמבטאיהן עמלו על קידושה הרעיוני של ירושלים ושל הארץ כולה.

למשל, מקור בן ראשית המאה התשיעית, לכל המאוחר, שלא הכי רתי עד קריאת ספרו של רובין הוא חדית' משם מימונה, אשת הנביא מוחמד שאמרה לנביא כי נדרה נדר שאם אללה ייתן בידו את מכה תלך היא ותעלה לרגל להתפלל בבית אלמקדס. ענה לה הנביא כי ירושלים עדיין בידי הרומאים (הביזנטים) וכי עליה לשלוח, במקום להסתכן בעלייה לרגל, כסף או שמן לנאמנים כדי שידליקו בשמה נר בבית אלמקדס וייחשב הרבר כאילו התפללה בו. וכך, חותמת המסורת, נהגה אשת הנביא מאז שנה בשנה.

מעבר לכך, השם "שמקעה" (בערבית ובערבית-יהודית, נר) היה שם יהודי נפוץ בקרב בנות בדרום-תימן (אולי אין מקורו נובע אך ורק ממנהג הדלקת הנרות בערבי שבתות ובערבי חגים אלא גם מהחדית' שהוזכר), ועלתה בי, בעקבות קריאת חדית' זה, השאלה אם ובאיזו מידה קשורה המסורת המובאת מפי אשת הנביא מימונה ובין חג המימונה שנחגג במרוקו כחג המאסף אל בתי היהודים את שכניהם המר-סלמים המביאים את הקמח בצאת שביעי של פסח. מקור זה, הקושר במפורש בין הנביא מוחמד ואשתו (לאחר כיבוש מכה ב-630) ובין בית המקדש בירושלים, כיבוד זכרו והצורך לכבדו לעתיד לבוא בעלייה לרגל, וראי היווה יסוד מקרב בין הקהל המוסלמי ובין הקהל היהודי.

פרו של פרופ' אורי רובין המנוח, מגדולי חוקרי האסלאם הקדום ומתרגם הקוראן לעברית, "בין ירושלים למכה: קדו" שה וגאולה בקראן ובמסורת האסלאם" יצא לאור ב-2019 (מאגנס). אבל אין רלוונטי ממנו לעצם ימינו אלה לכל המבקשים להבין עד כמה המגורים במרחב שתופסת מדינת ישראל נתפשים בעיני המוסלמי המאמין כאמצעים חיוניים כדי לזכות בקרבת האל והדרכתו, להגיע לירי הארה או לירי השגת רוח הקודש, ואפ"י לו לצורך היותו לעתיד זכאי במשפט שייערך לקץ הימים לאחר תחיית המתים, אז יהיה שמור ערך מיוחד למי שחיו ונקברו במר" חבים המקודשים לאסלאם, ובפרט בערי אלשאם. את הספר אפשר להציב בקונטקסט הישראלי-יהודי כתגובה לחוקרים הטוענים כי החלת הקדושה על ארץ ישראל באסלאם ובקרב הפלסטינים היא המצאה מאוחרת.

למשל, ד"ר מרדכי קירד פירסם ב-2016 מאמר באתר האינטרנט "מידה" תחת הכותרת "השקרים האסלאמיים על ירושלים ומסגד

אלאקצא" ואף התראיין בעניין ארוכות ברשת הטלוויזיה אלג'זירה, ראיון שנחשב באזניים אסלאמיות כפרובוקציה. לטענתו, ירושלים והמרחב הארץ ישראלי לא הוזכרו בקוראן והתקדשותם על-ידי המוסלמים נתחדשה רק לאחר 1967 כחלק ממיזמה פוליטית פלס"טינית. קירד הביא לצורך הנמקוטי במאמר באתר "מידה" שתי חוברות תעמולה פלס"טיניות בנות המאה העשרים, אחת מהן מאת חאג' אמין אלחסיני (1895-1974), שאולי היה מנהיג תיאולוגי-פוליטי פלסטיני ראשון במעלה אך ספק רב אם נמנה עם גדולי האסלאם לאם שבכל הדורות, הגם שלהתחיל את עיוניך בסוגיית קדושת ירושלים באסלאם בחוברות תעמולה בנות המאה העשרים שנכתבו כחלק מהמאבק הלאומי הפלסטיני ובתגובה פול"מוסית לטענות יהודיות-ציוניות הוא סוג של דילוג נחשוש על-פני 1400 שנים של תרבות אסלאמית ענפה, רבגונית ושוקקת.

על כל פנים, קירד כלל לא הביא ליריעת הקוראנים את ההיסטוריה הארוכה מאוד, שיסודה בראשית ימי האסלאם, הקושרת את הר הבית לא כמקום המקדש היהודי בלבד אלא גם כמקום שעליו אירעה העקידה, אם עקידת אסחאק (אסחק) ואם עקידת אסמעיל - פולמוס פרשני אשר כבר פרשן הקוראן, ההיסטוריון והתיאולוג אבו ג'עפר מר' חמד בן ג'ריר אלטברי (838-923) מייאן להכריע בו - וכמקום שנתקדש עוד טרם מתן תורה על-ידי אבראהים חניף אללה (מייסד הדת המו"נתיאיסטית) וחליל אללה (נידירקורבו של האל), מייסד דת הייחוד שנחשב, יחד עם הנביא מוחמד, חותם הנביאים, לגדולי הנביאים שבכל הדורות. וכאן חשוב לציין כי אבראהים ובנו אסמעיל נחשבו במסורת האסלאמית הקדומה גם לבוני הכעבה, משכן ראשון לאל עליון, כאשר לימים, משקילקלו צאצאי אסמעיל דרכם ויצאו מרת האמת, נשלח הנביא מוחמד לחדש בעולם את דת אברהם.

כמעין בכתבים ערבים ויהודיים בימי הביניים ובתקופה הקדם-מר' רדנית הכרתי את התפישה האסלאמית לפיה כיוון התפילה המקורי של הנביא מוחמד טרם ההג'רה (622 לספירה) היה ירושלים. גם הבנתי את המובא בראשית סורת אלאסרא' (סורה 17, המסע הלילי; מתוארכת על-ידי המחקר כסורה טרום-הג'רית מתקופת מכה), על מסעו של הנביא מוחמד מהמסגד הקדוש (ככל הנראה מכה) אל מסגד אלאקצא (מילולית: המסגד הקיצון) ועד ראיית אותותיו של האל וחזות פני האל (מסורת אלמעראג', העלייה השמימית), כעשוי לסמל מעבר ממכה אל תחנה שמימית, לא מסגד ארצי, כעין "ירושלים של מעלה" במקורות היהדות, ויצירת מקבילה למסורת ברבר עליותם של דוד המלך ור' ישמעאל כהן גדול דרך שבעת הרקיעים אל בית מקדש של מעלה ועי' ליתו של משה רבנו למרום. גם הפסוקים התוכפים לפסוק מסע הלילה

אורי רובין

צילום: Tzahy Lerner / modified by Gridge